

Gender Representation in Class Ten Nepali Language Textbook

Nanimaya Rana

Midwestern University, Birendranagar, Surkhet

ranaasmita2042@gmail.com

Article History

Received

3rd Aug, 2024

Revised

10th Aug, 2024

Accepted

15th August, 2024

Abstract

The present study is based on the analysis of gender representation in textbook. It aims to analyze the situation of gender representation in the texts included in the grade X compulsory Nepali textbook of CDC, GON Nepal. Qualitative framework has been adopted in this study. After an in-depth study of the lessons of the Nepali textbook of grade X, the data has been noted and tabulated. For this, the paradigms created by Logsdon (1985) for the analysis of gender representation have been made a basis. It has been analyzed using the textual method. Out of the seventeen texts included in the textbook of class ten, only one text is written by a female author. In terms of occupation, women are shown only in a limited field compared to men. Examples, contexts and events include a wide range of masculine names and a limited range of feminine names. Overall, it is seen that the textbook is not balanced in terms of gender representation. This study has guided the revision of this book in the future to maintain a balance in it and to pay attention to the role of textbooks in developing the sense of gender equality in children.

Key words: Gender, representation, equity, discrimination, justice

कक्षा दशको नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकमा लैङ्गिक प्रतिनिधित्व

अध्ययनको सार

प्रस्तुत अध्ययन पाठ्यपुस्तकमा लैङ्गिक प्रतिनिधित्वको विश्लेषणमा आधारित छ। यसमा नेपाल सरकार पाठ्यक्रम विकास केन्द्रको कक्षा दशको नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकमा समावेश गरिएका पाठहरूमा रहेको लैङ्गिक प्रतिनिधित्वको अवस्थालाई विश्लेषण गर्ने उद्देश्य राखिएको छ। गुणात्मक ढाँचाको अवलम्बन गरिएको यस अध्ययनमा पाठविश्लेषण पद्धतिलाई अपनाइएको छ। यस अध्ययनमा कक्षा दशको नेपाली पाठ्यपुस्तकका तोकिएका विधाका पाठहरूको गहन अध्ययनपश्चात् तथ्याङ्क टिपोट गरेर तालिकीकरण गरिएको छ। यसका लागि लसडन (सन् १९८५) ले लैङ्गिक प्रतिनिधित्वको विश्लेषणका लागि निर्माण गरेका प्रतिमानहरूलाई आधार बनाइएको छ। यसमा पाठपरक विधिको प्रयोग गरेर व्याख्या विश्लेषण गरिएको छ। यसरी विश्लेषण गर्दा कक्षा दशको पाठ्यपुस्तकमा समावेश गरिएका सत्रओटा पाठमध्ये एउटा पाठ मात्र महिला लेखकको राखिएको छ। पेशागत हिसाबमा महिलालाई पुरुषको तुलनामा सीमित क्षेत्रमा मात्र देखाइएको छ। उदाहरण, प्रसङ्ग तथा घटनाक्रममा पुरुषबोधक नामको मात्रा व्यापक र महिलासूचक नाम सीमित समावेश गरिएको छ। समग्रमा पाठ्यपुस्तक लैङ्गिक प्रतिनिधित्वका दृष्टिले सन्तुलित बन्न नसकेको देखिएको छ। यस अध्ययनले आगामी दिनमा यस पुस्तकको परिमार्जन गर्ने क्रममा यसमा सन्तुलन कायम गर्न र बालबालिकामा लैङ्गिक समानताको भावना विकासमा पाठ्यपुस्तकको भूमिका उच्च रहने कुरामा ध्यान दिन मार्गदर्शन गरेको छ।

शब्द कुञ्जिका : लैङ्गिकता, प्रतिनिधित्व, समतामूलक, विभेदकारी, न्यायशील

पृष्ठभूमि

भाषा पाठ्यक्रमका उद्देश्य पूरा गर्न निर्माण गरिएको आधिकारिक पाठ्यसामग्रीलाई भाषा पाठ्यपुस्तक भनिन्छ। यसले विद्यार्थीहरूलाई आवश्यकताअनुसार पढ्न, अभ्यास गर्न, गृहकार्य र कक्षाकार्य गर्न सघाउँछ। यो भाषा सिकाइलाई व्यवस्थित गर्ने तथा कार्यकलापलाई प्रभावकारी बनाउने स्वाध्यायन सामग्री हो। यसलाई कुनै पनि तहका लागि आवश्यक भाषिक सिप सिकाउने विषयवस्तु, अभ्यासका लागि सामग्रीलाई समावेश गरिएको शिक्षण सामग्रीका रूपमा चिनाइन्छ। पौडेल (२०७३) का अनुसार “भाषा पाठ्यपुस्तक भाषा पाठ्यक्रमका अपेक्षाअनुरूपका विषयवस्तुलाई

विद्यार्थीको स्तर, अनुभव र सिकाइ आवश्यकता ख्याल गरी सङ्गठित गरिएको हुन्छ” (पृ. २६३) । शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापमा सरलताका साथै सहजता आओस् भन्ने उद्देश्यले पाठ्यपुस्तक निर्माण गरिएको हुन्छ । “कक्षाकोठामा शिक्षार्थीलाई ज्ञान दिने र अभ्यासको लागि आधार सामग्रीको रूपमा यसलाई विकास गरिन्छ” (टलमिसन, सन् २००३, पृ. १३९) । पाठ्यपुस्तकमा “भाषिक अभ्यासका लागि पाठ्यक्रमले निर्देशित गरेका विधा र विषयवस्तु, शब्दभण्डार, नमुना अभ्यास, व्याकरण, चित्र आदि एकाइ प्रयोग गरिएका हुन्छन्” (पौडेल, २०६८, पृ. १५६) । विद्यार्थीहरूलाई विषयवस्तुको संगठित ज्ञान प्रदान गर्न पाठ्यपुस्तक निर्माण गरिने हुँदा पाठ्यपुस्तक भित्र समावेश गरिने विषयवस्तु, धारणा, अभ्यास, चित्र, शब्द शब्दावली आदिलाई लैङ्गिक समानताका दृष्टिकोणबाट उपयुक्त बनाउन आवश्यक मानिन्छ । यसरी के पढाउने, किन पढाउने, कति पढाउने, कसरी पढाउने, कुन कुन शैक्षिक सामग्री प्रयोग गर्ने भन्ने सवालमा उत्पन्न हुने दुविधाहरू कम गरी सिकारूहरूलाई सामाजिक तथा लैङ्गिक समानताका आधारमा वैध एवं विश्वसनीय ज्ञान प्रदान गर्न पाठ्यपुस्तकको महत्वपूर्ण स्थान र भूमिका रहन्छ ।

हाम्रो परिवार, समाज र संस्कृतिले बनाएका महिला र पुरुषका भूमिका र जिम्मेवारीलाई लैङ्गिकता भनिन्छ । यी भूमिकाहरू सामाजिकीकरणका सन्दर्भमा निर्मित र स्थापित भएका हुन्छन् । त्यसैले लैङ्गिकताको अवधारणा देश, काल, परिस्थिति, संस्कृति र वर्गअनुसार परिवर्तन भइरहन्छ । पाण्डे (२०६६) का मतमा “लैङ्गिकतामा महिला र पुरुषको भूमिका, उक्त भूमिका बिचको सम्बन्ध, परिवर्तित समय र संस्कृति त्यसमा परिवर्तन जस्ता चारओटा तत्वहरू समावेश भएका हुन्छन्” (पृ. ९३) । पाठ्यपुस्तकमा जातीय, लैङ्गिक, वर्गीय, अपाङ्गता र क्षेत्रीय पक्षमध्ये लैङ्गिक पक्ष सबैभन्दा महत्वपूर्ण छ । बेल्ट्रान (सन् २०१८) ले कुनै व्यक्ति वा समूहको दृष्य, श्रव्य र लिखित चित्रण प्रतिनिधित्व हो, यस शब्दले चित्रहरू र पाठको अर्थ र ती अर्थहरू कसरी ग्रहण गर्छन् भन्ने कुरालाई व्यापक रूपमा बुझाउँछ भनेर यसलाई चिनाएका छन् (पृ. ९७-१०८) । लैङ्गिक समानता आजको आवश्यकता हो । लैङ्गिक समानता महिला र पुरुष बीचको समानताको अवस्था हो । यसले महिला र पुरुष एकै हुनुपर्छ भन्ने अर्थ नदिएर तिनीहरू बिच अधिकार, उत्तरदायित्व र अवसरहरूलाई उनीहरूका बीच विभेद गरिनु हुँदैन भन्ने मान्यता अगाडि सार्दछ । समानताले महिलाको भूमिका र जिम्मेवारीलाई समान मूल्य दिन्छ, जसबाट लैङ्गिक पूर्वाग्रहका अड्चनहरू तोडिन्छन् । फलस्वरूप महिला र पुरुष समाजभित्र आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक, राजनैतिक रूपमा योगदान दिन र फाइदा पाउन समान रूपमा सक्षम हुन्छन् (ढुङ्गाना, २०६६, पृ. १५) ।

“समाज र संस्कृतिबाट निर्मित पुरुष र महिलाको सामाजिक, सांस्कृतिक, आर्थिक, राजनैतिक तथा मनोवैज्ञानिक भूमिका र उनीहरूको अवस्थाको पहिचान नै लैङ्गिक प्रतिनिधित्व हो” (एल खोली, २०१२, पृ.२) । लैङ्गिक विषय समाजका विविध पक्षसँग जोडिएको हुन्छ । यसको प्रभाव समाजका विभिन्न क्षेत्रमा परे जस्तै पाठ्यपुस्तक निर्माणका सन्दर्भमा पनि परेको हुन्छ ।

लाखौं विद्यार्थीले ज्ञान सिप र अवधारणा निर्माणका लागि मुख्य आधार सामग्रीका रूपमा रहेको पाठ्यपुस्तकमा महिला र पुरुषलाई कसरी प्रस्तुत गरिएको छ भन्ने कुराको अध्ययन विश्लेषण गर्न आवश्यक रहन्छ । महिला र पुरुष बिचको शक्तिसम्बन्ध, पुरुषसत्तात्मक समाजको स्वरूपलाई पाठ्यपुस्तकले कसरी सन्तुलित रूपमा प्रस्तुत गरेको छ । लैङ्गिक न्यायका लागि समाज र संस्कृतिको स्वरूप, सामाजिक मान्यता र व्यवहारको प्रस्तुतिमा पाठ्यपुस्तक सक्षम रहन आवश्यक छ । समयानुकूल परिमार्जन गर्ने क्रममा सम्बन्धित पाठ्यपुस्तक लैङ्गिकताको हिसाबले असन्तुलित बन्नु हुँदैन । प्रत्यक्ष वा परोक्ष रूपमा कहींकतैबाट प्रभावित छ या कुनै पक्षतिर बढी भुकाव राख्न पुगेको छ भन्ने कुरामा स्पष्ट हुन आवश्यक देखिन्छ । यसकारण माध्यमिक तह कक्षा दशको नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकमा रहेका विधागत पाठहरूमा लैङ्गिक प्रतिनिधित्वको विषयलाई प्रस्तुत लेखमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

सैद्धान्तिक ढाँचा

लैङ्गिक अध्ययनले महिला र पुरुषको प्राकृतिक भिन्नताको नभएर सामाजिक सांस्कृतिक भिन्नताको अध्ययन गर्दछ । विश्वका अधिकांश समाज पुरुषसत्तात्मक भएका कारण महिलाहरू लैङ्गिक विभेदमा परेका देखिन्छन् । कतिपय अवस्थामा पुरुषहरू पनि लैङ्गिक विभेदको सिकार भएका देखिन्छन् । सामाजिक मान्यता र संस्कृतिमा आधारित सामाजिक भूमिकाले महिला र पुरुषका बिच विभेद, असमानता, उत्पीडन, हिंसा र द्वन्द्वको स्थिति समेत सिर्जना गर्दछ । ‘लैङ्गिक अध्ययन महिला र पुरुषप्रतिको सामाजिक व्यवहार र सांस्कृतिक निर्मिति हो । यसले पुरुष र महिलाले के गर्न हुने र के गर्न नहुने जस्ता सांस्कृतिक मान्यताको निर्माण गर्छ र विचारधारणात्मक रूपमा पहिचानको निर्धारण गर्छ’ (भट्टराई, २०७७, पृ. १०७) । विश्वका धेरैजसो समाजमा शक्तिमाथिको प्रभुत्व पुरुषमा केन्द्रित रहेकाले महिला वर्ग उत्पीडन र दमनमा परेको देखिन्छ । त्यसैले वर्तमान समयमा लैङ्गिकता सम्बन्धी अध्ययनको मुख्य केन्द्र सामाजिक व्यवहारमा महिला र पुरुषको उपस्थितिमा रहेको भिन्नताको अध्ययन देखिन्छ । लैङ्गिक सन्तुलनका दृष्टिले महिला र पुरुषको भूमिका महत्वपूर्ण हुन्छ । पितृसत्तात्मक समाजमा छोरा र छोरीप्रति देखाइने सद्भाव र

माया फरक देखिन्छ । छोरीहरू सानैदेखि ज्ञान, अवसर र समाजबोधको अवसरबाट पछाडि परेका हुन्छन् । अहिले समाज, सोच परिवर्तन भइसक्दा पनि “महिलाहरूलाई लुगा, गरगहना, शृङ्गार पुँजीवादी संस्कृतिले प्रभावित बनाइरहेको छ” (होपर, सन २०१५ पृ. २८) समाज परिवर्तनको लागि छोरा र छोरीमा असमान व्यवहार गरिनुहुँदैन भन्ने चेतना सबैमा हुनु अति आवश्यक छ ।

पश्चिमी जगत्मा मताधिकारमा समानता हुनुपर्छ भन्ने माग गर्दै पितृसत्ताको विरुद्धमा आन्दोलनको चेतनाबाट सिर्जना भएको विचारधारा नै नारीवादी मान्यता बनेको पाइन्छ । यसले समाजमा भएका लैङ्गिक असमानताका विरुद्धमा आवाज उठाउने काम गर्दै आएको छ (कस्तवार, सन् २०१६, पृ. १७) । साहित्यमा नारीवादको प्रयोग विसौं शताब्दीको मध्यदेखि हुन थालेको पाइन्छ । महिलाले आफ्नो अधिकारको खोजी गर्ने क्रममा यो आन्दोलनको सुरुवात भएको र यसै आन्दोलनले समाजमा परिवर्तनको चिन्तनलाई पनि विकास गरेको पाइन्छ ।

समाजमा रहेका सम्पूर्ण क्षेत्रमा नारीको अधिकारका लागि आवाजहरू उठ्न थालेको पाइन्छ । पितृसत्तात्मक परम्परागत सोच, भूमिकाका बारेमा प्रश्न उठाएर हरेक क्षेत्रमा महिलाको सहभागिताको खोजी गर्न थाल्यो । यसरी नारीवादी चिन्तनसँगै लैङ्गिक चेतना पनि जोडिएर अधि बढ्न थाल्यो । लैङ्गिक चेतनाको पहिलो घोषणापत्र ओलम्पी दि गुजेको डिक्लारेसन अफ दि राइट्स अफ विमेन एण्ड सिटिजन (सन १७९१) लाई मानिन्छ । यसमा पुरुषले स्त्रीमाथि गर्ने शासनको विरुद्धमा आवाज उठाइएको छ । यसका साथै मताधिकारमा पुरुषसमान सहभागिताको माग गरिएको छ (पृ.१२६) । यसपछि मेरी उल्स्टनक्राफ्टको ए विन्डिकेसन अफ द राइट्स अफ वुमन (१७९२) पुस्तकलाई मानिन्छ । यसमा महिला शिक्षा र महिलाको व्यक्तित्वको विकासमा जोड दिइएको छ (पृ. २९९) । सन् १९२९ मा भर्जिनिया उल्फले अ रुम अफ वान्स वोन लेखेपछि महिलाको अस्तित्व र स्वतन्त्रताको विषयबारेमा आवाज उठायो । सिमोन द बुभाले सन १९४९ मा द सेकेन्ड सेक्समार्फत महिलालाई दोस्रो दर्जाको व्यवहार गरिएको कुरा उठाएकी छन् । त्यसपछि संसारभर नारी अधिकारको विषय चर्चामा आउन थालेर प्रखर रूपमा अधि बढेको देखिन्छ ।

आज नेपालका सन्दर्भमा नारी अभिव्यक्तिमा प्रत्यक्ष प्रतिबन्ध नदेखिए पनि सामाजिक, वैचारिक र पारिवारिक कारणले नारीहरूले आफ्ना सम्बन्ध, यौनिकता, शरीर, चाहनाबारे खुलेर बोल्ने वातावरण सिर्जना भएको छैन । माध्यमिक तहमा लैङ्गिक सन्दर्भ आख्यानात्मक दृष्टिले निकै महत्वपूर्ण विषय बनेको छ । “लैङ्गिक समविकासले लिङ्गका आधारमा गरिने असमान व्यवहार र भूमिकालाई पूर्णतः अस्वीकार गर्दै विश्वमा महिला र पुरुष दुवैको समतामूलक विकास गर्नुपर्ने

मान्यतालाई अगाडि ल्याएको छ” (पाण्डे, २०६९, पृ. ८) । यसमा सामाजिक संरचनाका कारण उत्पन्न लैङ्गिकता, लैङ्गिक भिन्नता, लैङ्गिक विभेद आदिका पक्षको अध्ययन हुन्छ । “नारी र पुरुष दुवैलाई उपयुक्त योजना, कार्यक्रम, नीतिनियम निर्माण गर्ने विभेदरहित प्रक्रियाले लैङ्गिक समताको निर्माण गर्छ” (शर्मा, २०७८, पृ. १६४) । लैङ्गिक अध्ययनको मुख्य विषय भनेको महिला र पुरुषको प्रतिनिधित्व र पहिचानको निर्मिति कसरी भएको छ भन्ने हो । यसका साथै पुरुष र महिलाको यौनिक सम्बन्ध, लिङ्ग अनुसारको सामाजिक भूमिका जस्ता कुराहरू पनि पर्दछन् । समाज महिला र पुरुषबाटै बनेको छ तर महिलाहरूको यहि समाजमा पुरुष समान अस्तित्व छैन । यही समाजमा हुर्केका र समाजले निर्धारण गरेको नीति नियमबाट प्रेरित भएका लेखकले लेखेका पाठ्यपुस्तक पनि लैङ्गिक विभेदबाट अध्ययनीय विषय बनाइने गरेको छ । यसैगरी मिनिस्ट्री अफ एजुकेसन एन्ड ट्रेनिङ्ग भियतनामले पाठ्यपुस्तकमा लैङ्गिक प्रतिनिधित्वलाई विश्लेषण गर्ने आधारहरू निर्माण गरेको छ । पाठ्यपुस्तकमा लैङ्गिक अध्ययनका आधारहरू लिङ्ग, लैङ्गिक भिन्नता, लैङ्गिक विभेद, लैङ्गिक समानता र लैङ्गिक समतालाई मानेको पाइन्छ (मिनिस्ट्री अफ एजुकेसन एन्ड ट्रेनिङ्ग भियतनाम, सन् २०१०, पृ.१७) । प्रस्तुत लेखमा भियतनामले तयार गरेका अध्ययनका उक्त आधारहरूलाई प्रयोग गरिएको छ भने लक्सडन (सन १९८५) ले पाठ्यपुस्तक विश्लेषणका लागि तयार गरेका प्रतिमानहरू महिला र पुरुषका चित्र, पेसा, लेखक नामको अध्ययन र विश्लेषण गरिएको छ ।

अध्ययन विधि र प्रक्रिया

माध्यमिक तह कक्षा दशको नेपाली विषयको हाल अध्ययन अध्यापन भइरहेको पाठ्यपुस्तक यस अध्ययनको केन्द्र रहेको छ । यस पाठ्यपुस्तकको विषयसूचीमा रहेका साहित्यका सम्पूर्ण विधालाई प्रस्तुत अध्ययनको प्राथमिक सामग्रीका रूपमा पुस्तकालय कार्यबाट चयन गरिएको छ । यसैगरी लैङ्गिक विश्लेषण शैक्षिक सन्दर्भका लागि लैङ्गिकताको सैद्धान्तिक विमर्श भएका र माध्यमिक शिक्षादेखि उच्च शिक्षाका शिक्षण सिकाइमा आधारित सामग्री तथा यस अध्ययनमा सम्बन्धित पूर्व अध्ययनलाई द्वितीयक सामग्रीका रूपमा चयन गरिएको छ । माध्यमिक तह कक्षा दशको नेपाली पाठ्यपुस्तकलाई लैङ्गिक प्रतिनिधित्व, लैङ्गिक समता, लैङ्गिक विभेदका कोणलाई आधार मानेर अध्ययन गरिएको छ । यसका लागि माध्यमिक तह कक्षा दशको नेपाली पाठ्यपुस्तकमा समावेश सम्पूर्ण विधाका लैङ्गिक प्रतिनिधित्वलाई तालिकामा प्रस्तुत गरेर व्याख्या विश्लेषण गरिएको छ । निर्धारित विधागत पाठहरूमा लैङ्गिकताको पाठपरक विश्लेषण गरिएको छ

। पाठमा रहेका महिला र पुरुष लेखक, चित्र, पेसा र पाठमा प्रयुक्त पात्रको सैद्धान्तिक मान्यताका आधारमा लैङ्गिक प्रतिनिधित्वको विश्लेषण गरी निष्कर्ष निकालिएको छ ।

व्याख्या विश्लेषण

कक्षा दशको नेपाली पाठ्यपुस्तकतमा रहेका सम्पूर्ण पाठहरूको अध्ययन गरेर त्यसबाट प्राप्त सूचनाहरूलाई यहाँ तालिका नं. १ मा लेखकको प्रतिनिधित्व, तालिका नं. २ मा पेसामा प्रतिनिधित्व तालिका नं. ३ मा महिला र पुरुष पात्रका नाम र तालिका नं. ४ मा चित्रमा लैङ्गिक प्रतिनिधित्वलाई प्रस्तुत गरिएको छ ।

पाठहरूमा लेखकको प्रतिनिधित्व

भाषा पाठ्यपुस्तकको निर्माणमा विभिन्न विज्ञ तथा जनशक्तिको आवश्यकता रहन्छ । भाषा पाठ्यपुस्तकमा पुस्तक लेखकको समूह, लेखकलाई सहयोग गर्ने विषयविज्ञको समूह पनि रहेको हुन्छ । यस कार्यलाई भाषिक र विषयवस्तु सम्पादन गर्ने जनशक्ति र लेआउट गर्ने, चित्र निर्माण गर्ने व्यक्तित्वहरू पनि रहन्छन् । त्यस किसिमको जनशक्तिको विवरणमा महिला पुरुषको प्रतिनिधित्व के कस्तो छ, भन्ने कुरा यस अध्ययनमा समावेश गरिएको छ ।

कक्षा दशको पाठ्यपुस्तक निर्माणमा संलग्न लेखक, सल्लाहकारदेखि प्रविधिको कार्य गर्ने सम्मका जनशक्तिको विवरण हेर्दा पाठ्यपुस्तकको लेखक प्रा.डा. ऋषिराम शर्मा, डा. दिनेश घिमिरे र श्री उमेश काफ्लेबाट गरिएको छ । निर्माणमा सहयोग पुऱ्याउनु हुने विज्ञहरूमा वैकुण्ठप्रसाद अर्याल, प्रा. डा. गोपीन्द्रकुमार पौडेल, डा. धनप्रसाद सुवेदी, डा. केशव भुसाल, डा. जानुका नेपाल, डा. सीता सुवेदी पन्थी, बुद्धिसागर अधिकारी, टुकराज अधिकारी रहेका छन् । पाठ्यपुस्तकको विषयवस्तु सम्पादन इन्दु खनालबाट, भाषा सम्पादन चिनाकुमारी निरौला र लेआउट डिजाइन श्रीहरि श्रेष्ठबाट भएको विवरण पुस्तकमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

माथिको विवरण हेर्दा कक्षा दशको पाठ्यपुस्तकको लेखनमा तीनजना लेखकमध्ये एकजना पनि महिलाको उपस्थिति छैन, सबै लेखक पुरुषहरू मात्र छन् । सहयोग गर्ने एघारजना विज्ञहरूमा चारजना महिला र बाँकी सातजना पुरुषहरू रहेका छन् । विषयवस्तु र भाषा सम्पादक दुवै महिला नै रहेको देखिन्छ, भने लेआउट गर्ने कार्य पुरुषद्वारा गरिएको छ । जम्मा चौधजनाको समूहमा महिलाको सङ्ख्या चारजना र पुरुषको सङ्ख्या एघार देखिए तापनि लेखकमा महिला नसमेटिनुलाई उपयुक्त मान्न सकिँदैन । नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकमा विभिन्न विधाका पाठहरू राखिएका हुन्छन् । कुनै पाठका स्रष्टा खुलाइएको हुन्छ भने कुनै पाठहरू पाठ्यपुस्तक लेखकहरूमध्येबाट नै रचना

गरिएका हुन्छन् । स्रष्टा महिला र पुरुष दुवै हुन सक्छन् । भाषा पाठ्यपुस्तकको लैङ्गिक प्रतिनिधित्वको अध्ययनमा स्रष्टागत आधारमा तिनको प्रतिनिधित्वलाई केलाउन आवश्यक छ । पुस्तकमा महिला र पुरुषमध्ये कुनका रचनाहरूलाई स्थान दिइएको छ । कति मात्रामा पुरुषका र कति मात्रामा महिला सर्जकका सिर्जनालाई पाठका रूपमा लिइएको छ भन्ने कुराको तुलनात्मक चर्चा गर्न सान्दर्भिक मानिएको छ । यसले लेखकीय उपस्थितिमा लैङ्गिकताको प्रतिनिधित्वलाई अध्ययन गर्ने आधार प्रदान गर्छ । कक्षा दशको नेपाली पाठ्यपुस्तकमा नारी स्रष्टा र पुरुष स्रष्टाका पाठहरू के कति मात्रामा राखिएका छन् भनेर यहाँ अध्ययन गरिएको छ । जसलाई तालिकामा निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. १

लेखकका आधारमा पाठको विवरण

क्र.सं.	पाठ	नारी लेखक	पुरुष लेखक
१	उज्यालो यात्रा	-	राम प्रसाद ज्ञवाली
२	घर भग्ना	-	बदरीनाथ भट्टराई
३	शत्रु	-	विश्वेश्वर प्रसाद कोइराला
४	नेपाली हाम्रो श्रम र सिप	-	मुकुन्दशरण उपाध्याय
५	कर्तव्य	-	गुरुप्रसाद मैनाली
६	पखोस	-	भैरव अर्याल
७	घरको माया	-	भिमनिधि तिवारी
८	गाउँमाथि एउटा कविता	-	दिनेश अधिकारी
९	आयाम	बिना थिङ	-

प्रस्तुत तालिकामा लेखकहरूको प्रस्तुति गराइएका पाठहरूलाई मात्र समावेश गरिएको छ । कक्षा दशको नेपाली पाठ्यपुस्तकमा समावेश जम्मा सत्रओटा पाठहरू मध्ये नौओटा पाठहरूमा लेखकको नाम राखिएको छ भने अन्य पाठहरूमा नाम उल्लेख नभएको कारण पाठ्यपुस्तकका लेखकहरूबाटै रचना गरिएको देखिन्छ । पाठ्यपुस्तक लेखनका क्रममा साहित्यका सबै विधाहरूलाई समावेश गरिनु पर्ने भएकोले विभिन्न स्रष्टाका सिर्जनाहरू प्रस्तुत गरिएको छ । प्रस्तुत गरिएका विधाहरूमा लेखकका नाम उल्लेख गरिएका नौओटा पाठहरूमध्ये आठओटा पाठहरूका लेखक पुरुष रहेका छन् भने महिला सर्जकको रचना एउटा मात्र समावेश गरिएको छ । वर्तमान समयमा चर्चित

नारी स्रष्टाहरू धेरै छन् जसमा प्रेमा शाह, पारिजात, भूमक कुमारी घिमिरे, बानिरा गिरी, निलम कार्की आदि जस्ता महिला लेखकहरू भएतापनि पाठ्यपुस्तक लेखनका क्रममा पुरुष लेखकलाई मात्र बढी समेटिनुले पाठ्यपुस्तकका लेखकमा लैङ्गिक प्रतिनिधित्व असमान रहेको छ । (युनेस्को, २००६, पृ.३) ले मानव अधिकारको लागि लैङ्गिक समानता हुनु पर्दछ भन्ने विचार व्यक्त गरेको छ । युनेस्कोले लैङ्गिक समानताको कुरा गरे तापनि कक्षा दशको नेपाली पाठ्यपुस्तकका लेखकमा असमानता रहेको पाइन्छ । यसरी भन्दा महिला र पुरुष बराबर भनिए तापनि व्यवहारमा महिला निकै पछि परेका छन् । उनीहरूलाई अहिले पनि परम्परागत दृष्टिले हेर्ने जुन चलन थियो त्यो अबै परिवर्तन हुन नसकेको कारण लेखकमा महिला र पुरुषको समान सहभागिता छैन ।

पेसामा लैङ्गिक प्रतिनिधित्व

पाठ्यपुस्तकलाई लैङ्गिक प्रतिनिधित्वका दृष्टिले विश्लेषण गर्ने अर्को आधार महिला र पुरुषको पेसा रहेको छ । यसले पाठ्यपुस्तकमा समावेश महिला र पुरुषले के कस्ता पेसा गरेका छन् भनी अध्ययन गर्दछ । यसबाट समाजमा सम्मानित र सामान्य तहका जिम्मेवारी ककस्ले निभाइरहेका छन् भन्ने कुरा प्रस्टिन्छ । प्रस्तुत पाठ्यपुस्तकमा महिला र पुरुषका हकमा समावेश पेसाहरूलाई निम्नानुसार प्रस्तुत गरिन्छ :

तालिका नं. २

महिला र पुरुषका पेसा

महिलाका पेसा	पुरुषका पेसा
नर्स, मेलापात, कृषक, गृहिणी, व्यवस्थापक ज्यामी, सुसारे	लाहुरे, भारदार, शासक, शिक्षक, सेना, चिकित्सक, इन्स्पेक्टर, प्राध्यापक, मन्त्री, लेखक, कृषक, नोकर, मुखिया, डिट्ठाविचारी, न्यायाधीस, वैद्य, पण्डित, चित्रकार, जनरल, सम्पादक, सिपाही, सुब्बा, जागिर, व्यवस्थापक, डाक्टर, व्यापार, अफिसर

माथिको तालिकामा पाठ्यपुस्तकका सम्पूर्ण पाठहरूमा समावेश गरिएका महिला र पुरुषका पेसालाई प्रस्तुत गरिएको छ । ती पाठहरूमा महिला र पुरुषका पेसालाई पाठअनुसार छुट्टाछुट्टै नराखेर समग्रमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

महिलाले गर्ने पेसामा नर्स, मेलापात, कृषक, गृहिणी, व्यवस्थापक, ज्यामी र नोकर रहेका छन् । पुरुषहरूका पेसाअन्तर्गत लाहुरे, भारदार, शासक, शिक्षक, सेना, चिकित्सक, इन्स्पेक्टर,

प्राध्यापक, मन्त्री, लेखक, कृषक, नोकर, मुखिया, डिट्ठाविचारी, न्यायधिस, वैद्य, पण्डित, चित्रकार, जनरल, सम्पादक, सिपाही, सुब्बा, जागिर, व्यवस्थापक, डाक्टर, व्यापार, अफिसर रहेका छन् । प्रस्तुत अध्ययनबाट महिलालाई घरभित्रका काम र नर्स जसले विरामीको हेरचाह गर्ने काम र कुनै अफिसमा ग्राहकहरूको काममा सहजताको लागि व्यवस्थापन मिलाउने कार्य गरेको देखिन्छ भने अन्य पेसा घरभित्रका काममा मात्र सिमित गरिएको छ भने पुरुषहरू घरबाहिरका काम प्रतिष्ठित पेसामा आवद्ध रहेका छन् । सोसुग एस. (सन् २०१६) ले महिलालाई सिमित पेशामा आवद्ध गरेर पुरुषहरूले प्रतिष्ठित कार्यमा मात्र सम्बद्ध रहेमा पेसामा लैङ्गिक प्रतिनिधित्वमा असमानता रहेको प्रस्तुत गरेका छन् (पृ.३) । महिला नर्स र व्यवस्थापक मात्र नभएर उनीहरू पुरुषसह हरेक कार्यलयमा कार्यरत रहेका छन् तर पाठ्यपुस्तकमा गृहिणीकै भूमिका निभाउनु पर्ने कुरा समावेश गरिएको छ । यो कुरालाई हेर्दा प्रस्तुत पाठ्यपुस्तकका लेखक वर्तमान समयमा पनि परम्परागत सोचबाट पृथक् हुन नसकेको कुरा प्रष्ट हुन जान्छ । पुरुषहरूले परापूर्वकालदेखि नै घरबाहिरको काम गर्ने गरेका र वर्तमानमा पनि पुरुषहरूले घरबाहिरका कामहरू नै गर्ने कुरा प्रस्तुत पाठ्यपुस्तकमा देखाइएको छ ।

पुरुषका लागि पेसाका क्षेत्रहरू धेरै रहेका देखिन्छन् । जुनसुकै पेसामा पनि पुरुषहरू संलग्न रहेका देखिन्छन् । तुलनात्मक रूपमा हेर्दा महिलाको भन्दा पुरुषका पेसाहरू परिमाणात्मक रूपमा धेरै रहेका छन् भने गुणात्मक रूपमा सुहाउँदा पनि देखिन्छन् । वर्तमान समयमा महिलाको पुरुषसह हरेक ठाउँमा प्रतिनिधित्व रहेतापनि उनीहरूलाई दोस्रो दर्जाको मान्ने जुन परम्परागत सोच थियो अहिले पनि उक्त सोचबाट पाठ्यपुस्तक लेखकहरू मुक्त देखिदैनन् । विद्यालयमा पठनपाठनको लागि महिला र पुरुषको समान सहभागिता हुने भएकाले उनीहरूलाई व्यवहारिक र सैद्धान्तिक ज्ञान दिनका लागि निर्माण गरिएका पाठ्यपुस्तक लेखकले समायनुकूल कुनै पनि विभेदहरूको अनुभूति नहुने गरी लैङ्गिक प्रतिनिधित्वको ख्याल गरेर निर्माण गरिन आवश्यक देखिन्छ ।

महिला र पुरुषको नाम

नामबाट महिला या पुरुष भनेर छुट्याउन सकिन्छ । यसले महिला वा पुरुषको उपस्थितिलाई सङ्केत गर्छ । लैङ्गिक प्रतिनिधित्वलाई विश्लेषणका लागि नामलाई एक आधार मानिएको छ । लक्सडन (सन् १९८५) ले महिला वा पुरुषलाई सम्बोधन गर्ने नामलाई आधारका

रूपमा प्रस्तुत गरेका छन् । पाठ्यपुस्तकका पाठहरूमा समावेश गरिएका महिलाका नाम र पुरुषका नामको सङ्ख्यात्मक विवरण निम्न अनुसार छ :

तालिका नं. ३

महिला र पुरुषको नाम

क्र.सं.	पाठको नाम	महिला सङ्ख्या	पुरुष सङ्ख्या
१	उज्यालो यात्रा	-	-
२	घर भगडा	६	१०
३	चिकित्सा विज्ञान र आयुर्वेद चिकित्सा	-	३
४	यस्तो कहिल्यै नहोस	१	५
५	लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा	१८	१५
६	अधिकार ठुलो कि कर्तव्य ठुलो ?	७	२७
७	शत्रु	१	७
८	नेपाली हाम्रो श्रम र सिप	-	-
९	मेरो देशको शिक्षा	-	८
१०	व्यावसायिक चिठी	-	१
११	कर्तव्य	२	४
१२	पाब्लो पिकासो	३	४
१३	पखोस्	३	१४
१४	घरको माया	१	४
१५	गाउँमाथि एउटा कविता	-	४
१६	आयाम	३	३
१७	सन्दुक रुइत	३	६
जम्मा		४८	११५

प्रस्तुत तालिकालाई हेर्दा कक्षा दशको नेपाली पाठ्यपुस्तकका पाठहरूमा महिलाका नाम अठ्चालिस ठाउँमा प्रस्तुत गरिएको छ भने पुरुषका नाम एकसय पन्ध्र ठाउँमा प्रस्तुत गरिएको छ । पाठ एक, तीन, आठ, नौ, दश र एघारमा महिलाको नामको प्रस्तुति रहेको छैन भने अन्य पाठहरूमा पुरुषको भन्दा कम सङ्ख्यामा प्रस्तुत गरिएको छ । पाठ एक र आठमा पुरुषको नाम उल्लेख गरिएको छैन भने अन्य पाठहरूमा महिलाको तुलनामा पुरुषको नाम बढी मात्रामा उल्लेख

गरिएको छ । महिला र पुरुषको नामको प्रतिनिधित्वलाई हेर्दा प्रस्तुत पाठ्यपुस्तकमा लैङ्गिक असमानता देखिन्छ ।

चित्रमा लैङ्गिक प्रतिनिधित्व

पाठमा प्रस्तुत विषयवस्तुलाई दृश्यात्मक रूपमा प्रस्तुत गर्ने उपाय चित्रको प्रयोग हो । तल्ला कक्षामा विषयवस्तुको हाराहारीमा चित्रहरू राखिएका भए तापनि माध्यमिक तहसम्म आइपुग्दा चित्रलाई सीमित गराइएको हुन्छ । यद्यपि चित्र प्रयोग पाठ्यपुस्तक निर्माणको महत्वपूर्ण कार्य मानिन्छ । चित्रमा लैङ्गिक प्रतिनिधित्वले पाठ्यपुस्तकमा रहेका सम्पूर्ण पाठमा पुरुष र महिलाको चित्रगत प्रस्तुतिलाई अध्ययन गर्दछ । यो पाठ्यपुस्तकमा लैङ्गिक विश्लेषण गर्ने महत्वपूर्ण प्रतिमानको हो । चित्रले कुनै पनि समुदायसापेक्ष पहिचान प्रस्तुत गरेको हुन्छ । यसमा पहिरन, सांस्कृतिक चिनारी जस्तै : कपाल, गहना, पहिरनका माध्यमबाट महिला र पुरुष छुट्याउन सकिन्छ । उदाहरणको लागि महिलाको लामो कपाल हुन्छ र पुरुषको छोटो कपाल हुनु, कहिलेकाहीँ चित्रमा लगाएका लुगा र कपालले परम्परागत सोचलाई प्रष्ट पार्ने काम गरेको देखिन्छ । महिलाले सारी चोलो लगाउनु र पुरुषले दौरासुरुवाल लगाउनु जस्ता कुराहरूका आधारमा चित्रमा लैङ्गिक अध्ययन गर्न सकिन्छ । यस लेखमा पाठमा रहेका महिला र पुरुषका सम्पूर्ण चित्रको विवरण प्रस्तुत गरिएको छ । पाठ्यपुस्तकमा सत्रओटा पाठहरूमा समावेश गरिएका चित्रहरूलाई अध्ययनगरी महिला र पुरुषको सङ्ख्यालाई पाठगत आधारमा निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका नं. ४

चित्रमा लैङ्गिक प्रस्तुति

क्र.सं.	पाठको नाम	महिलाका चित्र	पुरुषका चित्र
१	उज्यालो यात्रा	१	१
२	घर भगडा	१	१
३	चिकित्साविज्ञान र आयुर्वेद चिकित्सा	२	१
४	यस्तो कहिल्यै नहोस	-	-
५	लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा	२	२
६	अधिकार ठुलो कि कर्तव्य ठुलो ?	९	६
७	शत्रु	-	२
८	नेपाली हाम्रो श्रम र सिप	२	२

९	मेरो देशको शिक्षा	७	४
१०	व्यावसायिक चिठी	-	-
११	कर्तव्य	१	२
१२	पाब्लो पिकासो	२	३
१३	पखोस्	-	२
१४	घरको माया	२	२
१५	गाउँमाथि एउटा कविता	४	१
१६	आयाम	२	-
१७	सन्दुक रुइत	-	१
जम्मा		३५	३०

प्रस्तुत तालिकाले कक्षा दशका सम्पूर्ण पाठमा समावेश गरिएका महिला र पुरुषका चित्रलाई पाठगत आधारमा प्रस्तुत गरेको छ। नेपाली पाठ्यपुस्तकमा महिला र पुरुषका चित्रमा अध्ययन गर्दा दुवै पाठ्यपुस्तकमा पुरुषको भन्दा महिलाका चित्र बढी रहेका छन्। यसरी महिला पुरुषको चित्रलाई अध्ययन गर्दा पुरुषका चित्रभन्दा महिलाकाका चित्र पाठगत आधारमा र सङ्ख्यात्मक रूपमा बढी देखिएकाले चित्रमा लैङ्गिक प्रतिनिधित्व असमान देखिन्छ। प्रस्तुत पाठ्यपुस्तकमा समावेश गरिएका पाठको प्रकृतिअनुसार समावेश गरिएका चित्रमा समय अनुकूलका पोसाकहरू प्रयोग गरिएको देखिन्छ। महिलाले सारी, चोलो, सट, स्कर्ट, टिसर्ट र पाइन्ट लगाएको देखिन्छ भने पुरुषले दौरा सुरुवाल, पाइन्ट सट, टिसर्ट, कोट, ढाँका टोपी लगाएको देखिन्छ। चित्रमा सङ्ख्यात्मक रूपमा असमानता देखिए पनि चित्रमा गरिरहेका कार्य, पोसाकलाई हेर्दा उपयुक्त देखिन्छ।

निष्कर्ष

प्रस्तुत लेखमा माध्यमिक तह कक्षा दशको नेपाली पाठ्यपुस्तकमा लैङ्गिक प्रतिनिधित्वको अध्ययन गरिएको छ। कक्षा दशमा समावेश गरिएका पाठहरू जम्मा सत्रओटा रहेका छन्। पाठ्यपुस्तकका सबै पाठको गहन अध्ययनबाट प्राप्त सूचनाका आधारमा विश्लेषण गरेर नतिजालाई यहाँ प्रस्तुत गरिएको छ। पाठ्यपुस्तकलाई विश्लेषण गर्नको लागि तयार गरेका प्रतिमानहरूमा लेखकहरूको प्रतिनिधित्वलाई हेर्दा नौ जना पुरुष र एक जना महिला रहेका छन्। यस आधारमा लैङ्गिक रूपमा लेखकको सहभागितामा असमानता छ। महिला र पुरुषको पेसालाई हेर्दा महिलाका पेसा सातओटा रहेका छन् भने पुरुषका पेसा सत्ताइसओटा रहेका छन्। महिलाका र पुरुषका

पेसालाई हेर्दा पेसा विभाजन गर्दा लेखक परम्परागत सोचबाट ग्रसित भएको देखिन्छ। महिलाहरू घरभित्रको काममा सीमित भएर पुरुषमा आश्रित हुनु पर्ने परम्परा कायमै रहेको देखाइएको छ।

महिला र पुरुषको नाम उल्लेख गर्दा महिलाका नाम अठ्चालिस ठाउँमा उल्लेख गरिएको छ भने पुरुषहरूको नाम एक सय पन्ध्र ठाउँमा उल्लेख गरिएको छ। उक्त नतिजालाई हेर्दा पाठ्यपुस्तकमा नामहरू प्रयोग गर्दा पुरुषलाई नै प्राथमिकतामा राखिएको स्पष्ट हुन्छ। महिलाहरूलाई आवश्यक स्थान र भूमिकामा प्रस्तुत नगरिएको बुझिन्छ। पाठ्यपुस्तक विश्लेषण गर्नको लागि तयार पारिएका सबै प्रतिमानका आधारमा विश्लेषण गर्दा प्राप्त नतिजामा पुरुषको वर्चस्व रहेको निष्कर्ष निकालिएको छ। यसबाट भाषा पाठ्यपुस्तकमा असन्तुलित प्रतिनिधित्व, परम्परागत लैङ्गिक धारणा र कमजोर रूपमा महिलालाई प्रस्तुत गरेको देखिन्छ।

पुस्तक लेखक र पाठहरूका लेखक दुवै आधारमा महिला लेखकको सहभागिता कम रहेको छ। यसमा पनि पाठ्यक्रम विकास केन्द्रकै पुरुष कर्मचारीको स्थान रहेको देखिन्छ। पाठ्यपुस्तकको विषयवस्तुमा महिलालाई खाना पकाउने, लुगा धुने र बालबालिकाको हेरचाह गर्ने गृहिणीका रूपमा चित्रण गरिनुले भूमिका तथा त्यसको सम्प्रेषणका आधारमा महिलालाई न्याय नभएको प्रस्टिन्छ। यसका अतिरिक्त पुरुषहरूलाई मात्र महत्त्वपूर्ण र अनुकरणीय पात्रका रूपमा उच्च प्राथमिकतामा प्रस्तुत गरिएको छ। यसले महिलाहरू पनि पुरुषसह काम गर्न घरबाहिर जाने गर्न सक्दैनन् भन्ने चेतना बालबालिकामा स्थापित हुने देखिन्छ। समाजमा महिलाले घर व्यवहारदेखि विभिन्न कार्यलयमा गएर काम गरेर जिविकोपार्जन पुरुषसह गरेको अवस्थामा पनि बौद्धिक जगत्ले समेत महिलालाई कमजोर, सङ्कुचित सोच्ने हाम्रो परम्परालाई पाठ्यपुस्तकमा निरन्तरता दिइरहेको अवस्था छ। समाजमा समान रूपमा पेसा, कार्य, भूमिका निर्वाह गर्ने महिला र पुरुष भएपनि पाठ्यपुस्तकमा पुरुषको वर्चस्व देखाइनुले पाठ्यपुस्तक लेखकले लैङ्गिक प्रतिनिधित्वका सम्बन्धमा ख्याल गर्नुपर्ने देखिन्छ। समतामूलक समाजको निर्माणका लागि पाठ्यपुस्तक जस्तो संवेदनशील कार्यमा विशेष ध्यान आवश्यक छ। यसो गर्न सकेको खण्डमा मात्र समाजका परम्परागत धारणाहरू परिवर्तन हुने देखिन्छ।

सन्दर्भसामग्री

कस्तवार, रेखा (सन् २०१६). *स्त्री चिन्तनकी चुनौतियाँ* (दोस्रो संस्क.). राजकमल प्रकाशन।
पाण्डे, रेणुका (२०६६). *लैङ्गिक समविकास शिक्षा*, शिक्षा विभाग।

- पाण्डे, ज्ञानु (२०६९). *नेपाली उपन्यासमा लैङ्गिकता*, नेपाल प्रज्ञा प्रतिष्ठान ।
- पौडेल, माधवप्रसाद (२०६८). *भाषा पाठ्यक्रम, पाठ्य सामग्री तथा शिक्षण पद्धति*. विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
- पौडेल, माधवप्रसाद (२०७३). *प्रायोगिक भाषा विज्ञानका प्रमुख आयामहरू* (दोस्रो. संस्क.). विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
- भट्टराई, रमेशप्रसाद (२०७७). *सांस्कृतिक (वर्गीय, लैङ्गिक र जातीय) अध्ययनको सिद्धान्त र नेपाली सन्दर्भ*. भुँडी पुराण प्रकाशन ।
- शर्मा, मोहनराज (२०७८). *समालोचनाका नयाँ कोण*. ओरिएन्टल पब्लिकेसन ।
- शर्मा, ऋषिराम, घिमिरे, दिनेश, काफ्ले, उमेश (२०८०). *नेपाली कक्षा १०*. नेपाल सरकार, शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय, पाठ्यक्रम विकास केन्द्र ।
- Beltrán, M. (2018). Representation. In *the craft of criticism* (97-108). Routledge.
- De Gouges, O. (1791). Declaration of the rights of woman and the female citizen. *The French Revolution and Human Rights: A Brief Documentary History*, 124-129.
- Friedan, B. (1997). *Beyond gender: The new politics of work and family*. Woodrow Wilson Center Press.
- Hayden, M., & Thiep, L. Q. (2010). Vietnam's higher education system. *Reforming higher education in Vietnam: Challenges and priorities*, 14-29.
- Hopper, G. (2015). *Art, education and gender: The shaping of female ambition*. Springer.
- Logsdon, M. (1985). Gender roles in elementary school texts in Indonesia. In Madeleine J. Goodman (ed). *Women in Asia and the Pacific: Towards East west Dialogue*. University of Hawaii Press, 243-262.
- Sogut, S. (2018). Gender representations in high school EFL coursebooks: An investigation of job and adjective attributions. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(3), 1722-1737.

Tomlinson, B. (2003). *Developing materials for language teaching*. Continuum Intl Pub Group.

UNESCO. (2006). *Education for sustainable development goals: Learning objectives*. UNESCO.

Wollstonecraft, M. (2016). Vindication of the rights of woman. In *Democracy: A reader* (pp. 297-306). Columbia University Press.